

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خودآموز علوم و فنون ادبی ۲

(توضیح تمام دروس، پاسخ خودارزیابی ها، شرح عروض و توضیح کامل اختیارات شاعری به کاررفته در متن کتاب)

نوشته: ایرج شهرامی پور

انتشارات ارسطو
(چاپ و نشر ایران)
۱۳۹۶

سرشناسه: شهرامی پور، ایرج، ۱۳۵۱ -
عنوان و نام پدیدآور: خودآموز علوم و فنون ادبی ۲ (توضیح تمام دروس، پاسخ
خودارزیابی ها، شرح عروض و توضیح کامل اختیارات شاعری به کار رفته در متن
کتاب) / مولف ایرج شهرامی پور.
مشخصات نشر: مشهد: ارسطو، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری: ۱۸۶ ص.
شابک: ۰-۲۲۷-۴۳۲-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: فارسی -- راهنمای آموزشی (متوسطه)
موضوع: Persian language -- Study and teaching (Secondary)
موضوع: فارسی -- آزمون ها و تمرین ها (متوسطه)
موضوع: Persian language -- Examinations, questions, etc. (Secondary)
رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ خ ۹۱۵ ش / PIR۲۶۲۶
رده بندی دیویی: ۴۰/۷۶
شماره کتابشناسی ملی: ۵۰۷۵۶۳۵

نام کتاب: خودآموز علوم و فنون ادبی ۲
مولف: ایرج شهرامی پور
ناشر: ارسطو (با همکاری سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)
صفحه آرایبی، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۶
چاپ: مدیران
قیمت: ۱۹۰۰۰ تومان
شابک: ۰-۲۲۷-۴۳۲-۶۰۰-۹۷۸
تلفن های مرکز پخش: ۳۵۰۹۶۱۴۵ - ۳۵۰۹۶۱۴۶ - ۰۵۱
www.chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

چاپ و نشر ایران

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷	مقدمه
۹	فصل یکم
۱۱	درس یکم: تاریخ ادبیات فارسی در قرن‌های ۷ و ۸ و ۹
۲۲	درس دوم: پایه‌های آوایی
۳۳	درس سوم: تشبیه
۴۶	کارگاه تحلیل فصل
۴۸	ضمیمه
۶۱	فصل دوم
۶۳	درس چهارم: سبک‌شناسی قرن‌های ۷ و ۸ و ۹
۷۲	درس پنجم: پایه‌های آوایی همسان (۱)
۸۶	درس ششم: مجاز
۹۳	کارگاه تحلیل فصل
۹۷	فصل سوم
۹۹	درس هفتم: تاریخ ادبیات فارسی در قرن‌های دهم و یازدهم
۱۰۵	درس هشتم: پایه‌های آوایی همسان (۲)

۱۱۳	درس نهم: استعاره
۱۲۳	کارگاه تحلیل فصل
۱۲۵	فصل چهارم
۱۲۷	درس دهم: سبک هندی
۱۳۷	درس یازدهم: پایه های آوایی همسان دولختی
۱۵۰	درس دوازدهم: کنایه
۱۶۶	کارگاه تحلیل فصل
۱۸۳	آثار دیگر نویسنده
۱۸۵	منابع

به نام خداوندانای راز

مقدمه

مدتی است که با توجه به تغییر مقاطع آموزشی در مدارس، کتاب‌ها نیز تغییر کرده و یا کتاب‌های جدیدی وارد پایه‌های تحصیلی شده است. یکی از این کتاب‌ها «علوم و فنون ادبی ۲» است که مخصوص رشته ادبیات و علوم انسانی و علوم و معارف اسلامی است. این کتاب شامل قسمت‌های مختلفی از ادبیات‌های تخصصی همچون: عروض و قافیه، سبک‌شناسی، تاریخ ادبیات و آرایه‌های ادبی است. تجمیع همه این علوم در یک کتاب باعث شده تا جهت تسهیل یادگیری و درک بهتر مطالب، این مجموعه را بنام «خودآموز علوم و فنون ۲» تالیف نمایم.

توضیحات این خودآموز شامل: توضیحات تکمیلی مطالب و حل خودارزیابی‌ها به زبانی ساده است. در قسمت عروض، از آن جایی که اکثر ابیات به کار رفته در متن درس یا خودارزیابی‌ها دارای اختیارات شاعری هستند و در کتاب اصلی به این موضوعات اشاره نشده است، لازم دیدم تا برای درک بهتر وزن اشعار، توضیحات تقریباً کاملی از اختیارات شاعری در جاهای مختلف کتاب ذکر کنم. امیدوارم که توضیحات و مطالب ارائه شده، باعث یادگیری بهتر و آسان‌تر مطالب درسی گردد.

ایرج شهرامی پور

فصل یکم

درس یکم: تاریخ ادبیات فارسی در قرن‌های ۷ و ۸ و ۹

قرن هفتم

قرن هفتم یکی از قرون مهمّ زبان و ادبیات فارسی در ایران است. در اوایل این قرن (۶۱۶ هـ.ق) مغولان به ایران حمله کرده و آسیب‌های بزرگی به کشور وارد کردند. خراسان که گهواره تمدن ایران محسوب می‌شد از بین رفت و بزرگانی همچون شیخ فریدالدین عطار و نجم‌الدین کبری کشته شدند.

حملات مغول و هجوم وحشیانه تیمورلنگ و حکومت ظالمانه وی باعث تباهی و ویرانی بناها و بنیان فرهنگ و اخلاق در کشور گردید. به همین علت دوستداران فرهنگ و اخلاق که سرخورده و مأیوس شده بودند اغلب منزوی شدند و به تصوّف روی آوردند که بر عواطف انسانی، ترویج روحیه تسامح و تساهل، خدمت به خلق، آزادگی و اعتقاد به بی‌ثباتی دنیا تکیه داشت.

سبک عراقی

سبک عراقی به مدت ۳۰۰ سال از اوایل قرن هفتم تا اوایل قرن دهم رواج داشت و سبک غالب متون ادب فارسی بود.

عواملی که باعث تغییر سبک خراسانی به عراقی شده اند عبارتند از:

- روی کارآمدن حکومت‌های غزنوی و سلجوقی
- تغییر مرکز ادبی و سیاسی از خراسان به عراق عجم

با توجه به برچیده شدن حکومت خلفای عباسی، زبان رسمی و رایج عربی و نگارش آن در کشور از رونق افتاد و توجه به زبان فارسی بیشتر شد.

علت نام گذاری سبک این دوره به «سبک عراقی» چیست؟

✓ بعد از مغول، کانون های فرهنگی کشور از خراسان به عراق عجم منتقل شد. چون شاعران و نویسندگان بزرگ این دوره، غالباً از اهالی شهرهای عراق عجم (اصفهان، همدان، ری، اراک کنونی، شیراز و ...) بودند، شیوه نوشتاری آنان در شعر و نثر به «سبک عراقی» مشهور گشت.

وضعیت زبان و ادبیات فارسی در قرن هفتم:

✓ به علت کشته شدن و یا متواری شدن دانشمندان و ادیبان، زبان و ادبیات فارسی در این دوره دچار سستی و نابسامانی گردید.

✓ از دربار خاندان های فرهنگ پرور و ادب دوست خبری نبود اما با این حال، ادیبان و دانشمندان زبان و ادبیات فارسی رشد کرده و ارزش بیشتری پیدا کردند.

✓ با انتقال قدرت از خراسان به مرکز ایران، زبان و ادبیات فارسی در ناحیه عراق عجم گسترش یافت.

✓ در حوزه های ری، فارس، همدان و اطراف آن آثار ارزشمندی پدید آمد.

✓ زمینه های تغییر سبک از خراسانی به عراقی ایجاد شد.

✓ قالب های جدید نیز در شعر و نثر پدید آمد.

ویژگی های شعر قرن هفتم

✓ شعر این عصر نرم و دلنشین و برخوردار از معانی عمیق انسانی و آسمانی شد.

✓ اکثر شاعران از حاکمان روی برتافتند.

✓ قصیده کم رنگ شد و غزل که زبان دل و عشق بود گسترش یافت.

✓ قالب مثنوی برای ظهور عاطفه، اخلاق و عرفان به کار گرفته شد.

✓ مثنوی مولوی با محتوایی عرفانی در این قرن سروده شد.

ویژگی های نثر قرن هفتم

✓ نثر این دوره به دو جریان گرایش پیدا کرد:

✓ ساده نویسی: در آثاری مثل طبقات ناصری و مرصادالعباد

✓ پیچیده نویسی: با محتوایی عمدتاً تاریخ حاکمان وقت، در آثاری همچون تاریخ و صاف و تاریخ جهانگشای جوینی.

معروف ترین شاعران و نویسندگان قرن ۷

مولانا جلال الدین بلخی معروف به مولوی

متولد ۶۰۴ هـ ق در بلخ. وی بزرگ ترین شاعر و عارف قرن ۷ است. در مثنوی معنوی و دیوان شمس، بسیاری از معارف بشری و مسایل عرفانی را بیان کرده است. آثار دیگرش عبارتند از: فیه مافیه، مکاتیب، مجالس سبعه

سعدی شیرازی

- متولد ۶۰۶ هـ ق در شیراز.
- ۳۵ سال از عمرش را به مسافرت و گردش گذراند.
- گلستان را در سال ۶۵۶ هـ ق در ۸ باب نوشت.
- بوستان را در قالب مثنوی در سال ۶۵۵ هـ ق در ۱۰ باب نوشت.
- موضوع بوستان و گلستان اخلاق و حکمت است.
- در غزل عاشقانه سرآمد تمام شاعران فارسی زبان است.
- در بیشتر قالب های شعری، شعر سروده است.

فخرالدین عراقی (متولد ۶۱۰ قمری)

- در حوزه عرفان، غزل های زیبایی سروده است.
- مثنوی عشاق نامه او مشهور است. وی در هر فصل این مثنوی به یکی از مباحث عرفانی پرداخته و سخن را با تمثیل به پایان رسانده است.
- در لمعات، سیر و سلوک عارفانه را در قالب نظم و نثر بیان کرده است.

نجم الدین رازی معروف به نجم دایه (متولد ۵۷۳ قمری)

- نام کتابش: مرصادالعباد
- موضوع کتاب: سلوک دین و تربیت نفس انسانی

✓ نثر کتاب: ساده، گاه دارا سجع و موازنه، شیوا و دل انگیز. نویسنده در خلال موضوعات کتاب، احادیث، آیات و اشعاری از خود و شاعران دیگر نقل کرده است.

عطاملک جوینی

✓ نام کتابش: تاریخ جهانگشای جوینی

✓ موضوع کتاب: شرح ظهور چنگیز و احوال و فتوحات او، تاریخ خوارزمشاهیان، فتح قلعه‌های اسماعیلیه و حکومت جانشینان حسن صباح

✓ نوع نثر کتاب: مصنوع و دشوار

خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی

✓ نام کتابش: جامع التواریخ

✓ موضوع کتاب: تاریخ عمومی و تاریخ مغول

✓ نوع نثر کتاب: عالمانه و پخته

✓ اقدامات دیگر وی: مهم ترین کارش تأسیس عمارت ربع رشیدی در تبریز است که در حکم دانشگاه آن زمان بوده است.

شمس قیس رازی

✓ نام کتابش: المعجم فی معاییر اشعارالعجم

✓ موضوع کتاب: علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر

✓ نوع نثر: ساده و عالمانه